

עקב הברזל: סיפור חיים

שמשון ביכלר

הופיע כאחרית דבר לספר עקב הברזל של ג'ק לונדון
(תרגום עברי, הוצאת כרמל, ירושלים, 2002)

הגרסה השלמה הלא מצונזרת
(הקטעים שצונזרו בספר מסומנים בשוליים)

ג'ק לונדון נחשב כיום לסופר של בני נעורים. הוא ידוע בעיקר לקורא העברי מספרי ההרפתקאות שבהם תיאר את הצפון הרחוק, ואת מאבקם של גיבוריו, בני אדם וחיות, בטבע האכזרי ובסביבה הקשוחה.

עד היום, למרות החדירה הכפייתית של מסך הטלביזיה המהבהב והתמעטות הקריאה, עדיין נהנים הקוראים הצעירים מעלילות הכלבים והזאבים ב-*פנג הלכן* וב-*אודיסיאה בצפון*. למרות המהפכות הטכנולוגיות, בעיקר בתחום התעופה והאלקטרוניקה, שהקטינו את העולם והפכוהו למקום מוכר, עדיין ניתן למצוא נערים הקוראים בשקיקה את התרגומים הארכאיים של *זאב הים* ו-*הבהלה לזחב*.

אולי התמימות והפשטות הנערית שממלאים את סיפורי ג'ק לונדון, הם שמקסימים מזה כמאה שנה דורות חדשים של קוראים, אולם יש לאמר שבזמן כתיבתם לא נחשבו הסיפורים נאיביים, וג'ק לונדון היה רחוק מלהיות סופר לילדים.

מעטים יודעים כי ג'ק לונדון היה בזמנו סופר של רבי-מכר, שנקרא בלהיטות בעיקר על ידי 'מבוגרים', ושעיקר פרסומו בא לו דווקא מכתבתו הפוליטית הקשוחה. יתר על כן, ג'ק לונדון היה בעשור הראשון של המאה-העשרים הסופר הנקרא ביותר בארה"ב, ואולי הפורה ביותר בכל הזמנים. בחייו הספרותיים הקצרים, שארכו כחמש-עשרה שנים, הוא הצליח להפיק מעצמו כעשרים ספרים, כמאתיים סיפורים וכארבע-מאות מאמרים; כל זאת, לצד חיים סוערים שכללו פעילות פוליטית ערה, פולמוסים ציבוריים, שעשועים, מסעות, אהבות מתוקשרות, גירושים שערוריתיים, הרפתקאות עסקיות, וניסויים מוזרים בחקלאות.

דוגמא להשפעה של כתיבתו על הפוליטיקה האמריקנית היא ספרו *ג'ון ברליקורן*, שפורסם ב-1913. היה זה רומן בעל קוים אוטוביוגרפיים ובו מסופר על התמכרותו של גיבור הרומן לאלכוהול. הרומן זכה לתפוצה אדירה והפך לדגל של התנועה לאיסור מכירת משקאות חריפים.

כשהופק סרט על פי הספר, הציעו בעלי הפירמות ששלטו בשוק המשקאות, סכומים גדולים כדי לגנזו. בסופו של דבר היה *ג'ון ברליקורן* אחד הגורמים לחקיקת 'חוק היובש' בארה"ב ב-1919.

אילו חי ג'ק לונדון באותה עת, בוודאי היה מתנגד לחוק; לא רק משום שהוא עצמו מעולם לא חדל לשתות, אלא משום שהחוק היה מנוגד להשקפתו על טיב החופש שבני-האדם ראויים לחיות בו; ובעיקר בגלל השקפתו על טיבם האמיתי של הפוליטיקאים, המשפטנים, עורכי העיתונים ואנשי-הדת שתמכו בחקיקת החוק.

לכאן קשור פן אחר באישיותו של לונדון, אולי החשוב ביותר – והוא תמיכתו בפוליטיקה מהפכנית. תהליך זה הלך והבשיל במרוצת כתיבתו, עד שהגיע לשיאו בספר *עקב הברזל*.

יש להקדים ולאמר, שהספר המוזר הזה אינו מוכר לא רק לקורא העברי; מעט בני-האדם בעולם המערבי, כולל נאורים ויודעי ספר, שמעו אי-פעם על קיומו. הספר נשכח, או יותר נכון, הושכח כלא היה, מיד עם צאתו בשנת 1907.

כמה חודשים לפני כן יצא לאור *פנג הלכך*. ג'ק לונדון כתב את *פנג הלכך* משום שנוקק בדחיפות למזומנים, למימון מסעו לאיי האוקיינוס השקט. הספר, שהפך לאחד הספרים הידועים ביותר במאה-העשרים, לא נחשב ביותר בעיני מחברו. הוא ראה בו מיחזור נוסף, לעוס למדי, של סיפוריו הקודמים על הצפון הרחוק. והנה דווקא *עקב הכרזל*, אשר ג'ק לונדון ראה בו את אחד משיאי יצירתו – נעלם ונשכח.

כבר בעת כתיבתו של הספר, היה ברור לג'ק כי *עקב הכרזל* ייגנו בתירוצים שונים ומשונים. ממכתבים לחבריו עולה כי למעשה הוא חיברו מתוך חשש שזה עלול להיות ספרו האחרון. העורכים של *מקמילן*, בית ההוצאה-לאור הגדול שפרסם את ספריו הקודמים, כבר נלאו מספריו, שהלכו וקיבלו אופי פוליטי מריר ורווי אלימות, ולמעשה הפכו להטפה למהפכה סוציאליסטית. הדעה הרווחת בקרב מבקריו הייתה כי "... ג'ק לונדון פותח סיפור בשלושה גיבורים ומסיימו ברצח ארבעה מהם..."

ג'ק לונדון מצדו, אינו נרתע מלהביע את דעתו על 'מעצבי דעת הקהל' האלה במקומות שונים ב-*עקב הכרזל*. למשל, כאשר אייווים חוקרת את הנסיבות לסירובם של העיתונים לפרסם את פרשת 'זרועו של ג'קסון', העיתונאי משיב:

"... כולנו קשורים לתאגידים... גם אם היית משלמת על זה תעריפי פרסום, לא היית יכולה להכניס חומר כזה לעיתונים. אדם שהיה מנסה להגניב זאת פנימה היה מאבד את משרתו..." (עמ' 57).

מסתבר, שאין צורך לחוות את 'העיתונות החופשית' של ישראל בשנות האלפיים כדי להבין זאת.

כך גם הייתה פרשת הספר *כלכלה וחינוך*, שכתב אביה של אייווים, ג'ון קנינגהם, המדען שפוטר מאוניברסיטת ברקלי בגין דעותיו הרדיקליות (על פי הידוע, קנינגהם הוא בן דמותו של תורסטיין ובלן, כלכלן-פוליטי שפוטר מהרוורד וכתביו הושכחו). לפתע חדלו העיתונים והמבקרים להזכיר את הספר. הספר נעלם כלא היה מחנויות הספרים. תבניות הדפוס של הספר נעלמו באופן מסתורי מההוצאה-לאור. מו"לים אחרים דחו את בקשתו של קנינגהם להוציאו מחדש. וכאשר הוא פנה לעיתונאים לספר להם על הפרשה, הם עיוותו את דבריו והציגוהו כקריקטורה של 'מפר סדר' המטיף לטרור (עמ' 127).

מכאן, טוען אוורהרד-לונדון, שהבעיה אינה 'סתימת-פיות' או 'צנזורה', אלא היא נעוצה עמוק יותר בעצם מבנה הכוח בחברה, המונע מהתודעה האנושית לחשוב באופן חופשי. אין היא יכולה לשלול את מה שמועלם בשיטתיות.

"... כמה ספרים נאסרו לפרסום? אין לנו צל של מושג. אנו שרויים באפלה. אין לנו דרך לדעת..." (עמ' 128).

אבל, האם אין מדובר בפראנויה פרטית של הסופר? כיצד יתכן שספר, הנכתב ככדיון פוליטי, אם לא כהזיה מטורפת, יפחיד את 'דעת הקהל החופשית'? האם 'האוליגרכיה' תקדיש מאמצים כדי להעלים ספרון בשם *עקב הברזל*? מכל מקום, מסתבר שג'ק לונדון צדק בתחזיתו. 'הסובלנות המדכאת' ניצחה. *עקב הברזל* נעלם מהחנויות לאחר מהדורה אחת והושכח מהתודעה במרוצת שבעים השנים הבאות. רק בשנות השבעים של המאה-העשרים, עם פריחת 'השמאל החדש', הוא זכה לתחייה בבריטניה, בעיקר על רקע התערערות הקפיטליזם האמריקני לאחר המפלה בויטנאם.

הקורא הישראלי יכול בהחלט להסיק מה ארע בישראל מאז שבעלי 'כוחות השוק' השתלטו על החברה. כפי שלונדון-אורורה היה אומר, על רקע ההצפה של הזבל 'הפוסט-מודרני': אין לדעת אלו ספרים טובים מסולקים מתודעתנו ואלו מורחקים ממחשבתנו.

אך מדובר בהרבה מעבר לפרשת פרסומו של *עקב הברזל*. מדובר בספר עצמו. מה טיבו של הספר המשונה הזה?

ברור, שלמרות צורתו הספרותית, הוא אינו פנטזיה ואף אינו אפוקליפסה. ואכן, מבקרים אקדמיים רבים התקשו לאפיינו: כתבו עליו שהוא 'אוטופיה חינוכית', 'שילוב של הטפה ואגדה', 'תערובת של שיח אידיאולוגי ועלילה רבת פעלולים', 'אוטופיה של דיסטופיה', ומה לא.

למעשה *עקב הברזל* הוא סיפור חייו של ג'ק לונדון. הוא תיאור התנסותו החברתית, התבגרותו הספרותית, והשכלתו הפוליטית. אילו היינו נאלצים להגדירו, היינו אומרים שהספר הוא 'אגדה אוטוביוגרפית שנכתבה עבור מעמד הפועלים'.

ג'ק לונדון נולד לעוני. אביו, ג'ון לונדון, היה חוואי וסוחר חרוץ, שיוזמותיו הרבות הסתיימו בפשיטות רגל. בסוף חייו הוא התפרנס בדוחק כשומר לילה. ג'ק גדל באוקלנד, אהב לקרוא ספרי הרפתקאות, הרבה בנדודים והיה שרוי תדיר במחסור. בהיותו בן חמש-עשרה רכש סירה והתחבר לחבורת שודדי צדפות. שם החלו ההרפתקאות ששימשו רקע לסיפוריו. הוא התערה בקרב הכנופיות שפעלו במפרץ סן-פרנסיסקו וסיגל את אורח חייהם האלים ורווי האלכוהול. שם מצא את אהובתו הראשונה, מיימי 'המלכה', בה זכה לאחר שגבר בקרב יריות על ראש כנופיה, פרנץ' פרנק, מאהבה לשעבר. כך זכה בתואר שהיה גאה בו עד סוף חייו: 'נסיך שודדי הצדפות'. חלק מהעלילות הוא פירסם בקובץ *סיפורים ממשמר הדגים* (1905).

כשנה לאחר מכן קיבל את הצעת משטרת סן-פרנסיסקו ועבר לצדו השני של החוק בשמשו לוכד שודדי צדפות תמורת מחצית השלל. בתקופה זאת הוא פגש טיפוסים רבים – מלחים, דייגים, סוורים, מהמרים, שוטרים, זונות – ושמע מהם את עלילות חייהם. אלה יהפכו בעתיד לגיבורי סיפוריו. חלק מהם מופיעים בסיפורו *מרטיין עדן* (1909).

בן שבע-עשרה הוא חש שחייו בכנופיה מוצו. רוב חבריו מצאו את מותם בגיל צעיר, בדרך כלל בנסיבות אלימות, וג'ק שאף לפרוש כנפיים ולראות עולם. הוא הצליח לקבל עבודה כמלח על ספינת צייד של כלבי-ים. הוא עבד בה כששה חודשים בעת שהפליגה בין יפאן, קוריאה וסיביר. חוויותיו מהמסע היוו יסוד לסיפור הראשון שהצליח לפרסם בתחרות סיפורים ושמו *טייפון ליד החוף היפאני* (התפרסם ב-*Morning Call* 1893).

כשירד מן הספינה ניסה להשתלב בחיים יציבים. משפחתו התקיימה בקושי והוא ניסה למצוא עבודה. אלא שבאותה עת, שנת 1893, התחולל משבר: המשק האמריקני נקלע לאחד ממחזורי האבטלה שילכו ויחריפו במרוצת המאה העשרים. העבודה היחידה שהוא הצליח למצוא הייתה כפועל בבית-חרושת ליצור בד יוטה בשכר 10 סנט לשעה ויום עבודה בן 10 שעות. כאן הוא התוודע לראשונה לגורלו של פועל תעשייתי בסיסטמה הקפיטליסטית. הוא חווה על בשרו את הרעש האיום של המכונות, האוויר המורעל, עבודת הילדים, תאונות העבודה והעבודה המטמטמת ללא עתיד וללא מוצא. הזוועה הזאת מצאה את ביטויה ב-*עקב הברזל* באמצעות החקירה שערכה אייוויס אוורהרד אודות 'זרועו של ג'קסון'.

הוא חיפש דרך להיחלץ מהמלכודת; ללמוד מקצוע כדי למצוא עבודה קלה יותר שתאפשר לו פנאי לקרוא ולכתוב. ארה"ב עברה אז מהפכת חשמל; החשמל, שהחליף את הפחם, היה ה'היי-טק' של התקופה, וג'ק רצה להיות חשמלאי. לא היה לו כסף לממן לימודים, ולכן הוא החליט ללמוד את סודות המקצוע באמצעות עבודה באחת מתחנות הכוח שקמו אז. המפקח שקיבלו לעבודה ב'אוקלנד סטריט ריילווי', העסיקו כגורף פחם בשכר של 30 דולאר לחודש ויום מנוחה אחד לחודש. עד מהרה התברר לו שנפל מהפח אל הפחת. הוא מצא עצמו עובד כשלוש-עשרה שעות ביום ללא מנוחה. הוא היה חוזר לבית הדל של הוריו רצוף וקהה חושים, בקושי מתרחץ וצונח על מיטתו כמת עד למחרת השכם בבקר, ואז היה גורר עצמו מחדש ליום נוסף של סבל. לא נותרו לו פנאי ומרץ ללמוד או לקרוא. הוא הפך לבהמת עבודה.

יום אחד סיפר לו אחד המסיקים שחמל עליו, כי לפניו היו מועסקים במשרתו שני עובדים שהשתכרו 40 דולר כל אחד. כשהגיע ג'ק הצעיר, ניצל המשגיח את תמימותו, פיטר את השניים והעסיק את ג'ק בכשליש משכרם. המשגיח גם פקד על המסיק לבל יגלה את הדבר לג'ק באיימו עליו בפיטורין.

מה שגרם למסיק להסתכן ולהפר את פקודת המשגיח, היה ידיעה קצרה שהופיעה באחד מעיתוני אוקלנד. שם סופר כי אחד מהמפוטרים שג'ק תפס את מקומם, שלח יד בנפשו לאחר שלא הצליח למצוא עבודה ואשתו וילדיו נותרו ללא אוכל וללא קורת גג. ג'ק זרק את היעה ועזב את העבודה. הוא חווה זה עתה על בשרו את מה שמכנים האינטליגנטים 'סולידריות מעמדית'. הוא טרם ידע לנסח זאת, אולם החל להבין את הצורך הדחוף של העובדים להתארגן כדי למנוע מהקפיטליסטים לשסות אותם זה בזה, לתמרן אותם לעבודת כפיה, לשחוק אותם עד דק ולזרקם בצד הדרך. זה הרעיון המרכזי של *עקב הכרזל*: כוחם של הקפיטליסטים מבוסס אך ורק על יכולתם להרתיע את העובדים מלהתארגן ולמנוע מהם מליצור פוליטיקה אלטרנטיבית. 'ליברליזם' ו'דמוקרטיה' הם רעיונות היפים רק לתקופות שבהן העובדים כנועים ומפוררים לאטומים.

אין ספק, תחושת הזעם והאין-אונים שג'ק חווה בעת שהתגלה לו כי הוא היה חלק מפיתוריו ומותו של הפועל בתחנת הכוח, מבצבצת בהערות הסרקסטיות שפזורות לאורכו של *עקב הכרזל* על שוברי-השביתה. ג'ק דואג להנציחם לדיראון עולם, כפי שכנסייה מאיימת על מאמיניה בשטן.

כך מונצחים חיילי פינקרטון (עמ' 68 הערה 5), הגייסות שאורגנו על ידי הקפיטליסטים כדי לשבור את השביתה בסן-פרנסיסקו (עמ' 131 הערה 3) ובעיקר, אחד אלברט פוקוק, 'נוגש העבדים' המזכיר במשהו את בעלי חברות 'כוח-האדם' של ישראל (עמוד 182 הערה 1).

עד היום מרבים לצטט מתוך ספרו של ג'ק לונדון, *מלחמת המעמדות* (1905) מכתם על 'הסקאב' ('שובר-השביתה' בסלנג):

"...לאחר שאלוהים סיים לברוא את הצפע, את הקרפדה ואת העטלף, נותר בידו עדיין חומר מגעיל שממנו הוא יצר את 'הסקב'. היצור הזה הינו חיה דו-רגלית בעלת נשמה של מחלף-פקקים, מוח מלא-מים, ושלד שעשוי ממרקחת של ג'לי ודבק. במקום שמצוי אצל בני-האדם לב, הוא סוחב גידול ממאיר של שחיתות. כאשר 'הסקאב' יורד לרחוב, בני-אדם מפנים אליו את גבם והמלאכים מתייפחים בגן-העדן ואפילו השטן ממהר לסגור את שערי הגיהנום כדי להרחיקו משם. אין לשום אדם זכות לשבור שביתה, אלא אם כן קיימת בריכה מספיק עמוקה כדי להטביעו, או חבל ארוך דיו כדי לתלות עליו את פגרו..."

שנת 1894 הגיע המשבר לשיאו. ברחבי ארה"ב פשטה תסיסה פוליטית. גדודי מובטלים התחילו להתארגן. זה היה צבא של עובדים שהתכוון לעלות על וושינגטון ולצור על הקונגרס עד שיאות להקציב 500 מיליון דולר להעסקת המובטלים בעבודות תשתית ציבוריות.

בראש הצבא עמד ג'ייקוב קוקסי, רפורמטור רדיקלי מאוהיו, אשר עמד בראש המפלגה הפופוליסטית.

המפלגה, שהייתה חזקה בצפון המערב החקלאי של ארה"ב, נלחמה מלחמת חורמה נגד 'הביג-ביזנס' של המזרח היאנקי. קוקסי עצמו הציג מדיניות אלטרנטיבית לתכנון משק תוך תעסוקה מלאה – מדיניות שדמתה בעיקריה לזאת של ג'ון קיינס בבריטניה ארבעים שנה יותר מאוחר.

ג'ק, שסבר כי הזדמן לו סיכוי לצאת להרפתקאות חדשות, מיהר להצטרף למסע של צבא המובטלים. תנאי המסע היו גרועים, וג'ק מצא עצמו מבוסס בגשם ובבוץ, ללא מזון ומקום לינה. לעומת זאת, הוא נתקל לראשונה בחייו בבשורה הסוציאליסטית.

הצבא הורכב מאנשים יצרניים, בחלקם בעלי הכרה מהפכנית. רבים מהם היו חברים באיגודים מקצועיים ופעילים בפוליטיקה רדיקלית. לגביהם הסוציאליזם היה משנה ערוכה וסדורה, ומושגים כמו 'מאבק מעמדי' לא היו בשבילם עוד סיסמה, אלא דרך חיים. ג'ק, שהיה מורגל לאינדיבידואליזם האמריקני, שמע מפיהם לראשונה על 'המניפסט הקומוניסטי' ועל תנועת הפועלים שצמחה זה כמה עשרות שנים באירופה. הוא נוכח בדיונים תיאורטיים על מרקס, דרווין וספנסר. הוא חזה בגילויים של משמעת פוליטית ודבקות במטרה, שאין בה תועלת אינדיבידואלית. לגביו היה כל זה חידוש, והוא היה אחוז התלהבות.

כמה שנים לאחר מכן הוא ביטא את התלהבותו מהמפגש עם אותה חבורת מהפכנים במאמר אוטוביוגרפי שפורסם ב'קוסמופוליטן', ושמו *מה משמעות החיים עבורי* :

"... כאן מצאתי גם אמונה חמה באדם, אידיאליזם נלהב, מתיקות והעדר אנוכיות, פרישה מתענוגות והקרבה עצמית – כל הדברים הנהדרים והממריצים את הרוח. כאן היו החיים נקיים, אציליים ותוססים. כאן טיהרו החיים את עצמם, נעשו נפלאים ומלאי תהילה, ואני שמחתי על היותי חי..." (קוסמופוליטן, מרס 1906 עמ' 528).

אלה היו המלים שג'ק שם בפי ארנסט אוורהרד, בשעה שתיאר את חבריו המהפכנים בפני הפטריקים חברי מועדון 'הפילומאטים' (עמ' 67).

צבא העבודה נתקל בהתנגדות מאורגנת של השלטונות הפדרליים ובניסיונות חבלה של שכירי-חרב ושוברי-שביתה שנשלחו מטעם הקפיטליסטים. הצבא הלך והתפורר ומנהיגיו נאסרו על ידי משטרת הקפיטול בטענה שהם רמסו את המדשאות בעיר.

יש להניח שחווית המסע, ובעיקר כישלונו, היו לנגד עיניו בשעה שטווה את העלילה הבסיסית של הספר. כמו כן, אישיותו של ג'ייקוב קוקסי, מנהיג צבא העבודה העשוי ללא חת, נטבעה כנראה בדמותו של ארנסט אוורהרד.

ג'ק המשיך בנדודיו ברחבי צפון אמריקה. כאן הוא למד שיעור נוסף במבנה יחסי- הכוח של החברה הקפיטליסטית. בעת שטייל לתומו ליד מפלי הניאגרה נתון לקסמו של הנוף, נחתה יד קשה על כתפו. זאת הייתה ידו של שוטר, שעצר אותו בעוון 'שוטטות'. למחרת הוא נכבל לעוד חמישה-עשר בני אדם שנעצרו באשמה דומה, והובל לבית המשפט. השופט הקריא באדישות את שמותיהם של העצירים ומבלי ראייה או שאלה גזר על כל אחד מהם מאסר של שלושים יום עם עבודת פרך. ג'ק סבר כי אזרח אמריקאי זכאי למשפט תקין. הוא ניסה לאמר משהו להגנתו, אך השופט השתיקו בבוז בטרם גזר את דינו: שלושים ימי מאסר עם עבודת פרך...

ג'ק לא שכח את הלקח ושם בפי עורך-הדין המושחת, שהפסיד במשפט של ג'קסון נגד מנסרות 'סיירה' את הדברים האלה: "...כל הקריאה והלימוד שלי בספרים האלה לימדו אותי שחוק הינו דבר אחד וצדק הוא דבר אחר..." (ע"ע 44-45).

בבית הסוהר של מחוז אירי התוודע ג'ק למסתורי הגיהינום. הוא ראה עינויים בתאי צינוק, אסירים מוכים למוות על ידי סוהרים, הלשנות, קטטות, התמרדויות. הוא היה עד למקרה שבו הוכה אסיר וגולגל דרך חמש קומות של מדרגות מתכת, ובסופן הוא נמצא "... עירום ודם זורם מכל חלק בחזית גופו...". כל זאת תועד בקובץ סיפוריו *הדלק* (1907). כשיצא מבית-הסוהר הושלמה הכשרתו המעשית במדעי החברה. הוא היה בשל לסוציאליזם.

לפני שיצא למסעותיו, הוא היה שבוי בנטורליזם הרומנטי שאפיין את התרבות האמריקנית של המאה-התשע-עשרה. בתרבות זאת שררה אמונה שהחברה הינה אוסף מקרי של בני אדם חופשיים, המתחברים לעתים בדרך כלשהי בצמתים של אינטרסים ציבוריים. ג'ק למשל סבר, שהנוודים שפגש הם בני-אדם אשר אינם מסתגלים לחיי קבע ולאחריות משפחתית. שהם מאסו בעבודה ובחרו להעביר את זמנם בבטלה ובנדודים. כך, מכל מקום, נראו הדברים בעיני הקוראים שעקבו אחר מסעותיהם הרפתקאותיים של תום סויר והקלברי פיין. האופטימיות של מרק טווין, שבמקרה שלו מומנה על ידי אחד מבעליה של 'סטאנדרד-אויל', הייתה הנימה השלטת בספרות האמריקנית של אותה תקופה. ספרות זאת הייתה נתונה בכבלים מוסריים מחמירים שכללו איסורים על השמצת הדת הנוצרית, על גילויי אהדה למהפכנות פוליטית ועל תיאור רגליים של אישה. במסעותיו בין המובטלים והאסירים נפקחו עיניו של ג'ק והוא התוודע לריאליה של ההמון הבלתי-נראה המוסתר תחת החלום האמריקני.

הוא פגש נוודים שעבדו שנים בבית-חרושת ופוטרו לאחר שתש כוחם והושלכו ללא סיכוי למצוא עבודה אחרת. הוא ראה פושטי-יד מזדקנים שהוחלפו כלאחר יד במכונות חדשות או בעבודה זולה או בעקבות 'התייעלות'. זונות שהיו פועלות, נפגעו בתאונות עבודה ופוטרו ללא תמיכה וללא הגנה לעתיד. אסירים, שניסו לארגן את העובדים כדי להתגונן יחד מפני פגעי השיטה, פוטר, הואשמו בהסתה, נרדפו על ידי רשויות החוק,

הושמו ברשימות שחורות, והפכו למובטלים עד סוף ימיהם. משברים ותנודות מחזוריות בשווקים פלטו גלים גלים של בני אדם כגרוטאות בצד הדרך. נכים בגופם ושבורים ברוחם, הם שוטטו ברחבי ארה"ב, פעמים מוצאים עבודה מזדמנת, פרקי זמן חוסים באכסניות של 'חיל הישע' ולעתים מבליים בבית-הסוהר. משפחותיהם התפרקו וילדיהם נפוצו לכל רוח, בהתחילם דור חדש של אנשי תהום.

שמונה שנים אחר כך, הוא העלה על הכתב את רשמיו בניתוח סוציולוגי נוקב בספרו *אנשי התהום* (1904). לכאורה, הוא תיאר את רשמיו מאנשי האיסט-אנד של העיר לונדון בבריטניה, אולם למעשה היה זה סיפורם של כלל הזרקים והדפוקים במרכזים התעשייתיים בעולם כולו.

זהו ההמון הבלתי-נראה שהולך וגדל ככל שהקפיטליסטים הולכים ומשתלטים על העולם. "...ארבע-מאות וחמישים אלף יצורים אנושיים נמקים בעוני מחריד בתחתית הרפש החברתי הזה ששמו לונדון..." כתב ג'ק לונדון. הוא סיפר כי ביום ההכתרה של אדוארד השביעי הלך לכיכר טרפלגר לראות את התהלכה המפוארת. שלושה ממכריו, פועלים מובטלים מהאיסט-אנד שהתלוו אליו, ליקטו תוך כדי הליכה מהמדרכה המלוכלכת, שיירים של קליפות תפוזים, תפוחים רקובים, חרצני ענבים ופירורי לחם ובלעו את המזון ברעבתנות.

"... וזה קרה בין שש לשבע בערב של 20 באוגוסט, 1902 שנה להולדת מושיענו, בלב האימפריה הגדולה, העשירה והחזקה ביותר שהייתה אי-פעם בעולם..."

'אנשי התהום' ישוּבו ויופיעו בצורות ספרותיות שונות בכתביהם של סופרים-חוקרים מחוננים של המאה העשרים: *זרוק ודפוק בלונדון* ופאריס של ג'ורג' אורוול, *ענבי זעם* של ג'ון סטיינבק, *אמריקה האחרת* של מיכאל הארינגטון, *העורקים הפתוחים של אמריקה הלטינית* של אדוארדו גליאנו, *מוזת באשדאי* של פרדיננד סלין, *ארכיפלג גולג* של אלכסנדר סולז'ניצין ועוד. ג'ק לונדון היה הראשון שהתבונן במבט חודר אל תוככי המאה-העשרים בתקופה האופטימית שבה עדיין האמינו בקידמה הליברלית, ב'שוק החופשי' ובמוסר הנוצרי.

ג'ק הבין כי הגורל שנועד לו בסיסטמה הקפיטליסטית הוא להפוך תוך מספר שנים ל'איש תהום'. יום יבוא, ואדם צעיר וחזק ממנו ימלא את מקומו על קו הייצור, וסופו להתנוון באחד מהפרברים המזוהמים של הכרכים או להתפגר בצדי הדרכים.

היה כאן לקח כפול שכיוון מעתה את דרכו: ראשית, שיטה זאת, הזוללת בני-אדם בשם הקידמה, חייבת להשתנות מן היסוד. על העובדים למצוא שיטה חדשה שתטיב עם מרבית בני-האדם. שנית, עליו להפסיק לנדוד ועליו להכשיר עצמו לעבודה ספרותית שתסלול דרך לשינוי השיטה.

במאמר *כיצד נעשיתי לסוציאליסט* הוא כתב:

"... כל ימי עבדתי קשה בגופי, ועל פי מספר הימים שעבדתי הייתי קרוב לתחתית הבור. גמרתי אומר בנפשי להעפיל מתוך הבור. אך היה ברור לי כי לא אחלץ מהבור בעזרת שרירי. נשבעתי כי לא אעבוד עוד בעבודות קשות, וכי אלוהים יהרגני אם אעז לעבוד ולו יום אחד בגופי..."

אולם כדי לעשות זאת היה עליו להתפרנס ממכירת מחשבותיו:

"... ואז פתחתי במרדף קדחתני אחר ידע. חזרתי לקליפורניה ופתחתי את הספרים. בעת שהכשרתי עצמי להפוך לסוחר מוח, היה עלי בהכרח לנבור עמוק בתוך הסוציולוגיה. ושם בכמה ספרים שנוסחו באופן מדעי, גיליתי את התפיסות הסוציולוגיות הפשוטות אשר כבר עיבדתי לעצמי. עוד לפני שנולדתי כבר כתבו מספר דמויות גדולות את אשר חשבתי, ועוד מעבר לכך. גיליתי כי אני סוציאליסט..." (מה משמעות החיים עבורי).

אין להתפלא שאוורהרד, הגיבור שג'ק היה רוצה להדמות אליו, מתואר כפועל לשעבר בעל שרירים של מתאבק שהפך למשכיל בכוחות עצמו ומתקיים מכתובת ספרים. ג'ק עצמו העיר בציניות בשעה שקיבל תמלוגים על כתיבת *עקב הברזל*: "... מחניף לי שאני אחד מאותם זנים נדירים של סוציאליסטים שאי פעם הצליחו לעשות כסף מהסוציאליזם שלהם..."

ג'ק הצטרף למפלגה הסוציאליסטית החדשה שסניפה נפתח באותה עת באוקלנד. הסניף היה מורכב בעיקר מחברים משכילים אנשי שכבת הביניים שבאו אליו לשתות בירה ולקיים שיחות סלוניות. מועדונים מסוג זה מתוארים בחלקו הראשון של *עקב הברזל*, והמחבר אינו מסתיר את יחסו המזלזל.

ג'ק סבר שהסוציאליזם שייך למעמד הפועלים. אין זאת אידיאה סלונית אלא נשק מדעי מתוחכם שבאמצעותו תתנהל מלחמת המעמדות. משום כך מטיח ארנסט אוורהרד כבר במשפט הראשון: "... אינכם יודעים דבר וחצי דבר על מעמד הפועלים. הניתוח החברתי שלכם פגום וחסר ערך כמו שיטת החשיבה שלכם..." (עמ' 19).

ג'ק התחיל לבקר באספות פועלים והקשיב לדיונים. אלו עסקו בעיקר בתנאי תעסוקה, בשכר ובאבטלה. ג'ק ניסה להרחיב את התמונה והרצה על הסוציאליזם כשיטה אלטרנטיבית חדשה לניהול החברה.

באחד מנאומיו הראשונים, שהשמיע בפארק ציבורי באזני קהל גדול, טען כי הקפיטליזם הוא שיטה המבוססת על שוד מאורגן. זאת שיטה החומסת המוני בני אדם מפוררים למען רווחתו של מיעוט מאורגן היטב השולט באמצעי האלימות. לא עברו עשר דקות, ושעטט סוסים נשמעה. השוטרים הגיעו וג'ק מצא עצמו בקרון אסירים. הוא נמצא אשם ב'הסתה', והעיתונים שמחו לבשר על מעצרו של 'הפרחח מאוקלנד'.

ג'ק גילה שוב, כי זכות הדעה החופשית והדמוקרטיה מצויה רק על נייר הקונסטיטוציה, וזו תקפה כל עוד הדעה תואמת את האינטרסים של המעמד השליט. כך גם סבור אוורהרד כאשר הוא מנתח את יחסי הכוחות הפוליטיים או כלשונו, את המבנה המעמדי של החברה:

"... כולם כאחד, הפרופסורים, המטיפים והעורכים, מחזיקים במשרותיהם משום שהם משרתים את הפלוטוקרטיה, ושירותם מבוסס על הפצה אך ורק של רעיונות שאינם מזיקים לפלוטוקרטיה או שמהללים את שמה. בכל פעם שהם מפיצים רעיונות המאיימים על הפלוטוקרטיה, הם מאבדים את משרותיהם... ואל תשכחו שהעיתונות, בימת הכנסייה והאוניברסיטה הן שמעצבות את דעת הקהל, הן שמשמשות מורי דרך לאומה..." (עמ' 121).

כחמש שנים מאוחר יותר, כשספריו על הצפון הפראי הקנו לו מעמד מכובד בקרב סופרי ארה"ב, הוא המשיך בהרצאותיו ובמאמריו למען הסוציאליזם. את המאמרים הוא פירסם, לרוב ללא תשלום, בעיתונים ובכתבי-עת סוציאליסטיים שפרחו אז במזרח ארה"ב.

הידועים במאמרים היו: *מלחמת המעמדות, מפירי השביתה, שאלת המאקסימום*, ו- *כיצד נעשיתי לסוציאליסט*. כל המאמרים הללו משוקעים ב-*עקב הברזל*. אבל לא רק המאמרים, אלא גם דרך הצגתם. כך למשל, ב-1905 הוא הירצה באחד המועדונים היוקרתיים בקליפורניה בפני אותם 'פילומתיים'. וכך תיאר את האירוע אחד העיתונים:

"... הוא הירצה לפני קהל אנשי העסקים, כאילו היה זה קהל תלמידים פרוע. הוא דרש מהם להוכיח לו מהי מידת ידיעתם אודות הסוציאליזם. הוא אמר להם, כי לדעתו קראו מעט מדי וראו עוד פחות משקראו. הוא היכה באגרופו על השולחן, ופיו פלט ענני עשן סיגריות. כל זה הטיל פחד על מאזיניו, עד שכולם שקעו בדומיה מדכאת..."

השתיקה לא ארכה זמן רב. בסוף נאומו הוא אמר כי הטרוריסטים, שהרגו כמה פקידים של ממשלת הצאר במרוצת מהפכת 1905 ברוסיה, הם אחיו. מיד קמו אנשי העסקים על רגליהם ותקפוהו בזעם. למחרת בישרו כותרות העיתונים: "... ג'ק לונדון קורא לרוצחים הרוסיים: 'אחים'...". כמה מהומה והוא נדרש לחזור בו מדבריו. אולם ג'ק עמד על דעתו: מהפכני רוסיה הם אחיו ואין הוא מתכוון להתכחש להם. אחד העיתונים כתב עליו: "... הוא אנרכיסט, גחלת בוערת, מאנשי הדגל האדום, שמקומו בבית האסורים כבוגד..."

מסתבר, שהויכוחים שתוארו ב-*עקב הברזל* לא היו בדיה או סגנון ספרותי אלים, אלא חלק חשוב מהויתו הפוליטית של ג'ק.

הספר עצמו נכתב על רקע כישלונה של המהפכה הפופוליסטית ברוסיה של 1905, שדוכאה בעקב הברזל של מליציות 'המאה השחורה'.

עוד לא שכחה פרשת מהפכני רוסיה, וכבר הוא כיכב בשערוריה חדשה. הכותרות בישרו: "... ג'ק לונדון אמר: לעזאזל החוקה!..."

זאת הוא אמר בהרצאה אחרת, שבה הוא טען כי ממשל דמוקרטי הרוצה לנקוט באמצעים לטובת ההמונים עשוי לפגוע בקדושת הקניין הפרטי (מסי הכנסה והוצאות ממשלתיות לחינוך לא היה נהוגים אז). ג'ק ציטט בנאומו את אימרתו של וויליאם לויד גאריסון שאמר 'לעזאזל החוקה' בשעה שהחוקה סיפקה לכאורה הכשר למוסד העבדות בהגינה על קניינם הפרטי של בעלי-העבדים. אותה סיסמה שימשה גם את הגנרל שרמן כאשר דיכא שביתות פועלים.

ג'ק החל להתפרסם ברחבי ארה"ב ואף הפך למועמדה של המפלגה בבחירות באוקלנד. לשיאו הוא הגיע בנאום שנשא באוניברסיטת קליפורניה ב-1905 בפני שלושת אלפי סטודנטים ושלוש מאות אנשי הסגל. הנאום, שפורסם מאוחר יותר בקובץ *המהפכה* (1910), כלל את הקטעים האלה:

"... קיבלתי מכתב מאדם שמתגורר באריזונה. המכתב החל במשפט חבר יקר' והסתיים 'בברכת המהפכה'... בארה"ב קיימים 400,000 גברים, ויחד עם הנשים, מספרם מגיע למיליון, שפותחים את מכתבם ב'חבר יקר' ומסיימים 'בברכת המהפכה'..."

הנאום הסתיים במלים אלה:

"... המעמד הקפיטליסטי נכשל בהנהגתו, ויש לקחת מידי את ההנהגה. שבעה מיליון גברים ממעמד העובדים עתידים למשוך אחריהם את כל מעמד הפועלים ובכוחות מאוחדים לקחת בידיהם את ההנהגה. קדימה. המהפכה צועדת קדימה. אדרבא, נראה מי יוכל לעצור אותה..."

זה הרקע להודעתו הנחרצת של אוורהרד לחברי מועדון 'הפילומאטים' הנחרדים, שנתיים יותר מאוחר:

"... מליון וחצי מבני מעמד הפועלים אומרים שהם עומדים לצרף אליהם את יתרת מעמד הפועלים ולקחת מידיכם את הניהול. זוהי המהפכה, רבותי. עצרו אותה אם אתם יכולים..." (עמ' 73).

עקב הברזל זכה במרוצת המאה להערכות שונות. הביקורות נעו מקצה לקצה על פי הנסיבות ההיסטוריות והאופנות הפוליטיות.

בתחילת המאה-העשרים ראו בספר חלק מאופנה ספרותית שצמחה בסוף המאה התשע-עשרה. זאת הייתה אופנה שהרבתה לעסוק בעתידנות אלימה.

בין הספרים שהשפיעו על ג'ק לונדון היו: *להשקיף אחורה* (1888) של אדוארד בלאמי; *עמוד הקיסר* (1890) של איגנטיוס דונלי; *הפיאודליזם הנדיב שלנו* (1902) של וויליאם גנט; ולבסוף, *הג'ונגל* (1906), ספרו המפורסם של אפטון סינקלר.

מבלאמי שאב לונדון את הטכניקה של סיפור הנכתב אי שם בעתיד ומבוסס על יומנים מהעבר. בארוני תעשיית הבשר בשיקגו של סינקלר, שימשו רקע לתיאור של הקפיטליסטים הרומסים את העובדים. מגנט הוא שאל את 'האוליגרכיה' המשנה את אופיו של הקפיטליזם ומבצרת את שלטונה הפיאודלי בשיטות שמתכחשות לליברליזם הקלאסי.

עמודי הקיסר מפתיע בדמיונו ל-*עקב הברזל*. הספר מתאר מהפכה אלימה בניו-יורק של סוף המאה-העשרים, המסוקרת על ידי עיתונאי בעל שם יהודי ממדינת אוגנדה (שהגיח מפנטסיה אחרת, של עיתונאי אוסטרי בשם הרצל). גם שם שוררת אווירה של סיוט המרמזת על החורבן העומד להתרחש. וגם שם נלחם בפלוטוקרטיה ארגון סודי הקרוי 'אחות ההרס', המזכיר את 'הקבוצות הלוחמות' ב'קומונה של שיקגו'. שתי הקבוצות, אגב, (של לונדון ושל דונלי) מרבות לעסוק בהוצאה להורג של בוגדים.

עקב הברזל תפס מקום של כבוד באירופה שבין שתי מלחמות עולם. שורה של אנשי רוח, כמו אנטול פראנס, לאון טרוצקי וג'ורג' אורוול ראו בו רומן נבואי המבשר את צמיחת הפאשיזם כחלק מדיכוי תנועות הפועלים. בברית-המועצות השתמשו בו כהטפה לליכוד השורות נגד הכוחות שמתנכלים למהפכה הסובייטית.

בשנות השבעים, עם התגברות המהפכה האתנית בארה"ב, סר חינו של הספר, ובעיקר של הסופר, והוא זכה לביקורות חריפות ביותר.

נטען שהסוציאליזם שימש את ג'ק לונדון כמכשיר לקידום ספריו. באותה תקופה, כך נטען, התפשטו מיני רעיונות בוסר סוציאליסטיים בקרב האינטליגנציה האמריקנית; זאת הייתה אופנה, מעין 'פוליטיקלי-קורקט' להיות מקורב ל'סוציאליזם'. המהפכה של ברית-המועצות טרם התחוללה והמלחמה הקרה לא הייתה באופק.

ג'ק לונדון, לפי טענה זאת, פשוט התאים עצמו לרוח התקופה. אילו חי בסוף המאה-העשרים, הוא היה מן הסתם כותב פיקציות 'פוסט-מודרניות'.

כבר בזמנו הוא נאלץ להתגונן בפני חבריו במפלגה שביקרו את אורח חייו הבורגני וטענו כי הכתיבה המהפכנית שלו אינה אלא מנוף להתעשרותו. כך לדוגמא התפרסם ב-1913 תחת חתימתו מכתם קצר בזכות הסרבנות, שעורר זעם רב בקרב ראשי הצבא

האמריקני. ג'ק, מן הסתם, כיוון אותו לעבר אנשי 'עקב הברזל' של הצבא האמריקני שעסקו בדיכוי שביתות בארה"ב, ב'השלטת הדמוקרטיה' וברציחת 'מפירי סדר' ברחבי אמריקה-הלטינית.

שמו של המכתם היה *החייל הטוב*, והוא יכול לשמש את סרבני הגיוס בכל מקום בעולם, ובוודאי את אלה של ישראל. בין השאר נכתב:

"... איש צעיר. המטרה האפסית ביותר בחייך היא להיות חייל. החייל הטוב לא מתאמץ להבחין בין צדק לעוול. הוא לא חושב; הוא לא תוהה; הוא אך ורק מציית. אם מצווים עליו לירות בידידיו האזרחים, בחבריו, בשכניו, בקרוביו, הוא מציית ללא היסוס. אם פוקדים עליו לפתוח באש על המון המתגודד ברחובות בשוועו ללחם, הוא מבצע... ללא רגש, ללא חרטה וללא הזדהות. החייל הטוב הוא מכונה עיוורת, חסרת-לב, אטומה וקטלנית..."

אך כעבור שנה קיבל ג'ק את ההצעה של רשת עיתוני הרסט לסקר את פלישת גדודי המארינס לוורה-קרוז, שם הם נלחמו נגד כוחות המהפכה המקסיקניים. קציני הצבא, שזכרו היטב את *החייל הטוב*, סרבו לשתף עמו פעולה, וג'ק שהובטחה לו הכנסה גדולה תמורת כתבותיו, מיהר להכחיש כל קשר למכתם וטען שמדובר במעשה זיוף בשמו. יתר על כן, כתבותיו ממקסיקו לא החמיאו למהפכנים, שלדעתו יצגו חלק שולי ונרגן באוכלוסייה. הוא טען שהפלישה האמריקנית נועדה להביא סדר ולהשכין שלום כנגד הטרוריסטים מפירי החוק.

יש לציין, שהמפלגה הסוציאליסטית של ארה"ב גינתה באותו זמן את הפלישה למקסיקו שנועדה בעיקרה להגן על אינטרסים של אילי נפט אמריקניים. המפתיע הוא, שג'ק לונדון פירסם שלוש שנים קודם לכן מכתב תמיכה בצבא המהפכנים של מקסיקו. בין השאר הוא כתב:

"... אנו הסוציאליסטים, האנרכיסטים, הנוודים, הגנבים, פורעי הסדר והאזרחים הבלתי-רצויים של ארצות-הברית, לבנו ונשמתנו נתונים למאמצים להסיר את כבלי השעבוד והעריצות במקסיקו. אתם תיווכחו שאיננו זוכים לכבוד בתקופה זאת של שלטון הרכוש. הכינויים שאתם זוכים להם – אנו כבר הספקנו לזכות בהם אצלנו. וכאשר המושחתים והחמדנים מתעוררים ומתחילים להשמיע כינויים – אנשים ישרים, אמיצים, פטריוטים וקדושים יכולים רק לצפות שייכנו אותם גנבים ופורעי סדר. שיהיה. אני חותם כגנב וכמהפכן. ג'ק לונדון..."

אין פלא שרבים מחבריו למפלגה ראו בו אדם לא אמין, הבוגד במהפכה תמורת בצע כסף.

טענה אחרת שהועלתה הייתה, שג'ק לונדון לא היה כלל סוציאליסט אלא סוג של דרוויניסט במקרה הטוב – ובדרך כלל, גזען המשקיף בבוז על העמים הלא אירופיים. אוורהרד, למשל, מתואר באורח אופייני: "... הוא היה אריסטוקרט מלידה – וזאת אף-על-פי שהיה במחנה של הלא-אריסטוקרטים. הוא היה אדם-על [Superman], חיה בלונדינית, כפי שתיאר ניטשה..." (עמ' 18).

ואילו אביה של אייויס מתואר כאחד אשר "... היה מהגזע הישן והחסון של הימיפלאור, והדבר היה בדמו... אך במשך הזמן התערבב הדם כל-כך, עד שזרם למעשה בורדיהם של כל האמריקנים..." (135).

באחד ממכתביו טען ג'ק לונדון:

"... הסוציאליזם אינו שיטה אידיאלית, שהומצא על ידי אדם למען אושרה של כלל האנושות. הוא הומצא למען אושרם של כמה גזעים קרובים. הוא הומצא כדי להעניק יתר עוצמה לאותם גזעים ששרדו ויירשו את הארץ, בעוד גזעים פחותים וחלשים יותר יכחדו..."

ב- 1904 פרצה מלחמת יפאן-רוסיה וג'ק נסע לסקר אותה מטעם רשת עיתוני הרסט. שוב הופתעו חבריו במפלגה לגלות כי הוא אימץ את הקו האנטי-יפאני של עיתוני הרסט. כנגד הביקורת שהוטחה בו על ידי חבריו למפלגה הוא הצהיר: "... אני בראש וראשונה אדם לבן, ורק אז אני סוציאליסט..."

לא מתמיה, אפוא, שמבקרו מצאו כי כתיבתו הושפעה יותר מספנסר, מניצ'ה ומדרוויניסטים חברתיים שהיו אז באופנה, ומעט, מעט מידי, מהביקורת הפוליטית של המרקסיזם.

לדעתם, עקב הברזל אינו מתאר 'מאבק-מעמדות' בנוסח היסטורי-מטריאליסטי, כפי שג'ק התיימר, אלא מין גרסה של 'מאבק-מינים' ביולוגי על פי חוקי טבע קבועים.

"... ללא אירועים היסטוריים גדולים אלו, לא הייתה ההתפתחות החברתית יכולה להתקדם הלאה. קומוניזם בראשיתו, עבדות, עבדות של צמיתים ועבדות של שכר יומי – היו קרש קפיצה להתפתחות החברה..." (עמ' 13).

"... מלחמות המעמדות היא עיקרון של ההתפתחות החברתית. אין אנו אחראים לכך. אין אנו יוצרים את מלחמת המעמדות. אנו בסך הכל מסבירים אותה, כפי שניוטון הסביר את כוח המשיכה..." (עמ' 33).

במאבקים אלה שורדים אלה המתאימים ביותר לשלוט. כאלה הם חוקי הברזל של הטבע ההיסטורי, מסביר אוורהרד ל'פילומתיים' המבוהלים:

”... כפי שהמעמד [הקפיטליסטי] שלך הביס את האצולה הפיאודלית הישנה, כך הוא יובס בידי המעמד שלי, מעמד הפועלים. אם תיטיב לקרוא את הביולוגיה ואת הסוציולוגיה כמו את ההיסטוריה, תיווכח שהתוצאה שתיארתי היא בלתי נמנעת...” (עמ’ 80).

וכך תתרחש המהפכה לפי תסריטו של אוורהרד-לונדון:

מצד אחד יתייצב צבא ההמונים, ”... קריאת הצבא היא: בלי רחמים! אנו רוצים את כל אשר לכם. לא נסתפק בפחות מזה. אנו רוצים להחזיק בידינו ברסן השלטון ובגורל המין האנושי...” (עמ’ 70).

ומצד שני תעלה זעקת הקרב של הקפיטליסטים: ”... זוהי אפוא תשובתנו. אין לנו מלים לבזבז עליך... נביע את תשובתנו ברעם פצצות ופגזים וביבבת מקלעים. אנו נכתוש אתכם, מהפכנים, תחת העקב, ונדרוך לכם על הפרצוף. לנו העולם, אנו אדוניו, ושלנו הוא יישאר...” (עמ’ 79).

המנגנון ההיסטורי-ביולוגי שמניע את מאבק המעמדות מסתכם בחתירה לעוצמה למען חתירה לעוצמה:

”... זוהי מלכת המלים: כוח. לא אל, לא ממון, אלא כוח... הכוח יקבע, כפי שקבע מאז ומעולם. זה מאבק מעמדי...” (ע”ע 79-80).

המבקרים ראו בתיאור הזה, לא התנבאות על עליית הפאשיזם – אלא השתקפות וביטוי לעמדותיו הדרוויניסטיות של ג'ק לונדון. לדעתם, השקפתו הפשטנית על הפוליטיקה, כמסווה ליחסי-כוח אלימים, אכן, ייצגה היטב את רוחן של המפלגות הפשיסטיות העתידות לפרוץ לאחר מלחמת העולם הראשונה.

אוסטין לואיס, אחד מראשי התנועה הסוציאליסטית בארה”ב, המופיע בין הדמויות בספר, אמר לבתו של ג'ק, ג'ואן לונדון, שלוש שנה מאוחר יותר, בעת שהייתה פעילה בתנועה הטרופיקסטית: ”... ב-1899, ג'ק ניצב עם רגל אחת נטועה בקרקע של הסוציאל-דמוקרטיה, אבל כבר אז רגלו האחרת בוססה בביצות שמהן צמח הפאשיזם...”

ג'ק לונדון, מצדו, לא נותר חייב לחבריו במפלגה. ב-1916, על רקע הויכוח במפלגה בדבר תמיכה או התנגדות לכניסת ארה"ב למלחמת העולם הראשונה בצד בריטניה, הוא פירסם מכתב וביטא בו את אכזבתו מהמפלגה:

"... אני פורש מן 'המפלגה הסוציאליסטית', משום שהיא חסרה התלהבות ורצון לחימה, ומשום שהיא חדלה להתרכז במלחמת המעמדות. הייתי בתחילה חבר ב'מפלגת העבודה הסוציאליסטית' הישנה, המהפכנית, העומדת על המשמר, הלוחמת. מאז [הפיצול במפלגה] ועד לימים אלה, הייתי חבר לוחם בשורות 'המפלגה הסוציאליסטית'... את אימוני וחניכותי במאבק המעמדי עברתי ב'מפלגת העבודה הסוציאליסטית', ושם למדתי להאמין שמעמד העובדים יצליח לשחרר עצמו רק במלחמה ללא ויתורים וללא פשרות עם האויב. מאחר שבשנים האחרונות, המגמה הכללית של הסוציאליזם בארה"ב מכוונת לעבר פייסנות ופשרנות, דעתי מסרבת להניח לי להישאר כחבר במפלגה. ועל כן אני פורש... דברי האחרון הוא, שחופש, חירות ועצמאות, הינם דברים נאצלים, שאינם יכולים להיות מיוצגים ובודאי שאין לכפות אותם על גזעים או מעמדות. אם גזעים או מעמדות אינם מסוגלים להתרומם ולהשיג מהעולם, בעזרת עוצמת שכלם ושריריהם, חופש, חירות ועצמאות – הם לנצח יהיו מה שהיו תמיד בעבר: גזעים נחותים ומעמדות נחותים. שלכם, למען המהפכה. ג'ק לונדון..."

המכתב מבהיר יותר מכל את מחשבותיו, עמדותיו ודרכו הפוליטית של ג'ק, ולמעשה של סוציאליסטים רבים מבני דורו.

הסוציאליזם בארה"ב של סוף המאה התשע-עשרה היה אוסף מבובל של רעיונות שכיום נחשבים לליברליים, רפורמיסטיים, לאומניים ואנרכיסטיים. כל כותב שהיה ביקורתי או אלטרנטיבי סווג כ'סוציאליסט' ונחשב בעיני השלטונות כ'מהפכן'. האפשרויות היו אז דלילות למדי: מצד אחד, הקפיטליזם, ובעיקר בגרסתו האנגלו-סקסית, נראה כשיטה לא אנושית. מיצגיה של השיטה, הקפיטליסטים, נדמו כהתגשמות הרוע עלי אדמות.

מצד שני, לא הייתה באופק שום אלטרנטיבה ניהולית שנוסתה אי פעם בעולם. באירופה המערבית התחילו רק בסוף המאה התשע-עשרה לפעול באופן מאורגן מפלגות סוציאל-דמוקרטיות שנתנו תקווה לניהול אלטרנטיבי בעתיד. הדגמים המוכרים במאה-העשרים של המדינה הלאומית, המדינה התאגידית, המדינה המווסתת, המדינה המעורבת, המדינה המתכננת, מדינת המלחמה-רווחה – לא היו ידועים.

בארה"ב היה המעבר מהחלום האינדיבידואליסטי של המאה התשע-עשרה אל הקפיטליזם המונופולי של המאה-העשרים כרוך במשבר אידיאולוגי קשה.

המעמד השליט ושכבות הביניים התבצרו באמונה שיוזמה חופשית, שוק חופשי, ממשל חלש והקונסטיטוציה – מבטיחים את השגשוג האמריקני לנצח. אבל לאט-לאט חדרה ההכרה כי המרחבים במערב הלכו ונסגרו. המקורות הופקעו על ידי 'הברונים השודדים', 'האוליגרכים', אילי מסילות הברזל והבנקים. עוד מעט והגיבורים ברומנים האמריקנים יחדלו להיות ציידים בודדים בטבע ויהפכו לחלק מהמון אפרורי בתוך מארג עירוני עוין.

השאלה הייתה: 'מה לעשות'. זאת הייתה שאלתו של לנין ב-1902. זאת הייתה השאלה של מהפכנים רבים באותה תקופה, שפרשו מהמפלגות הרפורמיסטיות. ההתלבטות הזאת השתקפה בפיצולים הרבים שאירעו בתחילת המאה בקרב התנועות הסוציאליסטיות בעולם, שמהם צמחו שלושה זרמים עיקריים: האחד, הוא הזרם הרפורמי של המפלגות הסוציאל-דמוקרטיות באירופה. השני הוא הזרם המהפכני של המפלגות הקומוניסטיות, והשלישי הוא הזרם הסינדיקליסטי שמצא את ביטויו בקבוצות טרור ובהתאגדויות אנרכיסטיות. במכתב הפרישה מהמפלגה, מבקר ג'ק לונדון, כמו לנין, את כניעתם של הסוציאליסטים ואת התפתחות 'האריסטוקרטיה של העבודה'. זאת תביא כליה על אפשרות ליצור חברה אחרת.

"... לכל פועל בריא בארצות-הברית תהיה השאיפה להפוך לחבר באיגודים המועדפים. האוליגרכיה תעודד שאפתנות זו ואת התחרות שתבוא בעקבותיה. ולכן הגברים החזקים, שהיו יכולים להיות מהפכנים, יופנו למסלולים אחרים וכוחם ירתם לתמיכה באוליגרכיה..." (עמ' 168).

זאת גם הסיבה לסירובו של אוורהרד לקבל את ההצעה המפתה של ממשל ארה"ב, לשמש כשר העבודה. הוא ראה בהצעה זאת שוחד; הזמנה לכגידה במעמד העובדים; תרגיל ישן וזול של האוליגרכיה לחיסול המאבק המעמדי.

"... זה תכסיס עתיק, עתיק כמו מלחמת המעמדות – לגזול מצבא הפועלים את מפקדיו... לו ידעת כמה ממנהיגיו נקנו בעבר בדרך דומה. זול יותר, זול הרבה יותר, לקנות גנרל, מלהילחם בו ובכל צבאו... אני מפקד של ציבור הפועלים. אינני יכול למעול בתפקיד..." (עמ' 87)

מה לעשות כשהמאבק המעמדי דועך נוכח התברגנות מעמד הפועלים ומנהיגיו? ג'ק לונדון, בלי שהכיר את ספרו של ז'ורז' סורל (*מחשבות על אלימות* שיצא ב-1906 בצרפתית), בחר בנתיב הוויטליסטי של האלימות. הבחירה הסינדיקליסטית מתגלמת ב'קבוצות הלוחמות', המהוות משקל-נגד למליציות 'עקב הברזל'. כמו אצל

סורל, לונדון מטפח את מיתוס הגבורה ופולחן הקדושים של המהפכה. בזכרונותיה של אייוויס:

"... חברי 'הקבוצות הלוחמות' היו כולם גיבורים, והדבר המעניין בכך היה שהם התנגדו להרג. הם פעלו בניגוד לטבעם, ועם זאת אהבו חופש, ושום קרבן למען המטרה הנשגבת לא היה גדול מדי בעיניהם..." (183).

מנגד, אף כי חלק מהמהפכנים הסינדיקליסטים היו בין מייסדיו של הפאשיזם לאחר מלחמת העולם הראשונה, קשה לאמר בביטחון שג'ק היה מזדהה עמם לו היה חי אז. אולי ניתן להסביר את הסתירה הזאת אם נתהה על מקורות הידע וחומר הקריאה של ג'ק לונדון. ללא ספק, ההשכלה הייתה מקור חולשתו שהוא טרח לשווא להסתיר מאחורי הוויכוחים היומריים ששם בפי גיבוריו – לעתים ויכוחים מביכים אם לא טיפשיים. בניגוד למבקרים השמאליים שבאו ממפלגות הסוציאל-דמוקרטיה באירופה, ג'ק לא היה בקי בתיאוריות המרקסיסטיות. יתר על כן, לפי מרבית הסימנים מעודו לא עיין במרקס, הגל, ניצ'ה או אחרים שמוזכרים בשפע בוויכוחים (להוציא אולי בספנסר שהיה אז באופנה בקרב השכבות השליטות של ארה"ב). יתכן שכאן הוא מקור הטעות של מבקריו. חוסר השכלה ויומרנות אינם בהכרח מובילות לפאשיזם. לעתים קרובות ארע ההיפך (ראה את גיבורי הפוסט-מודרניזם היידגר, לקאן, דה-מאן, ומלומדים אחרים כמו שמידט, פארטו הייזנברג). להגנתו של לונדון יש לציין כי רוב העבודות של מרקס לא תורגמו לאנגלית עד 1906. על פי עדותה של בתו ג'ואן, הוא לא אהב ספרים שדרשו עיון מעמיק, ואת רוב השכלתו הסוציאליסטית שאל מכלי שני ושלישי. יחד עם זאת, הטיעונים התיאורטיים – *מעקב הברזל* – ככל שהם פשוטים, ולעתים אף רחוקים מהתיאוריה המרקסיסטית – מייצגים היטב את התפיסות והלכי המחשבה שרווחו בקרב הסוציאליסטים האמריקניים בתחילת המאה-העשרים. בפרק שכותרתו *המתמטיקה של החלום*, מציג אוורהרד בפני הנציגים של שכבות הביניים את התיאוריה המרכזית של המרקסיזם על המשבר הבלתי-נמנע של הקפיטליזם. הפרק הועתק ממאמרו של ג'ק לונדון *שאלת המקסימום*, שפורסם שנתיים קודם-לכן בקובץ *מלחמת המעמדות*. ההוכחה 'המתמטית' היא שהיצור הקפיטליסטי מכיל עודפים אשר אינם נצרכים, משום שהעובדים אינם משתכרים מספיק כדי לצרוך עודף זה. עודפים אלה מסולקים בצורת יצוא הון המושקע באזורים לא מפותחים בעולם.

... גודלו של כוכב הלכת שלנו מוגבל. יש רק כך וכך ארצות בעולם. מה יקרה כאשר כל מדינה בעולם שיש בידיה עודפים, עד לקטנה ולאחרונה שבהן, תעמוד פנים אל פנים מול מדינה אחרת שיש בידיה עודפים?... (עמ' 115).

... הדגמתי לכם באופן מתמטי את ההתמוטטות הבלתי נמנעת של השיטה הקפיטליסטית: כאשר בידי כל מדינה יהיו עודפים בלתי נצרכים ובלתי סחירים, תתמוטט השיטה הקפיטליסטית תחת אותו מבנה נורא של רווחים שהיא עצמה טיפחה... (עמ' 117).

אייזנס, אמנם, מתפעלת מההסבר של לונדון-אוורהרד וטוענת שהייתה זאת הפעם הראשונה שהיא התוודעה לתיאורית-הערך של מרקס (עמ' 116), אבל יש לאמר מפורשות, כי זאת אינה התיאוריה של מרקס – לא של הערך ולא של המשבר הקפיטליסטי.

עם זאת, ידוע שבאותה תקופה היה זה ההסבר שרווח בקרב הסוציאליסטים בארה"ב. יתר על כן, זה היה בסופו של דבר ההסבר שהתקבל באירופה, לאחר שהיה ברור למרקסיסטים שהקפיטליזם 'התחרותי' אשר אותו מרקס הכיר שינה את אופיו. לדעתם הוא הפך ל'מונופולי' – כלומר, למשטר בו תיאורית-הערך של [החלקיקים האלמנטריים] של העבודה אינה תקפה עוד.

כמו כן, התקבלה הדוגמה לפיה הקפיטליזם איבד את הדומיננטיות 'התעשייתית' שלו והפך ל'פיננסי', ושתהליך זה הוביל להשתלטות של אוליגרכיות בנקאיות על המדינות הקפיטליסטיות המרכזיות.

תיאורית 'ההון הפיננסי' של הילפרדינג, תיאורית 'תת-הצריכה' של לוקסמבורג ותיאורית 'ההון המונופולי' של לנין, מבוססות על הסברים דומים. למעשה כולן מבוססות על ספר בשם *אימפריאליזם שפירס* ג'ון הובסון ב-1901 באנגליה.

ג'ק לונדון, מבלי שקרא את הספרות הזאת, הכיר בדרך זאת או אחרת, את התיאוריות האלה. הוא הכיר את הטענה בדבר הקשר הקיים בין המשברים המחזוריים לבין 'הרווחים ללא מוצא להשקעות' (עמ' 131 הערה 2).

הוא הכיר את הזיקה של תהליכים אלה להתחזקות המדינה ולמיליטריזם (ע"ע 157-8). מעל לכל, ג'ק ראה גם את האפשרות שהאוליגרכיה תציל את הקפיטליזם, כלומר את עצמה – בעזרת מדיניות אנטי-מחזורית של שחיקת העודף. אוורהרד מונה, בין שאר המכשירים שיפותחו על האוליגרכיה: מעורבות ממשלתית בתהליך ההשקעה באמצעות בזבז מוסדי וצריכת ראוה ממשלתית (ע"ע 169-170).

כל ההסברים האלה ימשיכו לשמש בסיס לתיאוריות החשובות במרוצת המאה-העשרים: זה היה ההסבר העיקרי שסיפק ג'ון קיינס למשבר של שנות השלושים – חוסר

'ביקוש אפקטיבי' ו'עודף חיסכון'. זה היה גם טיב ההסבר שסיפקו מרקסיסטים כמו פול סוויזי ועורכי 'המנתלי'-רוויו' לאימפריאליזם האמריקני ולמרוץ-החימוש שהתפתח אחר מלחמת-העולם השניה – 'תת-צריכה' של השכירים ו'שחיקת העודף' של העסקים הגדולים, באמצעות מיליטריזם, מרוץ-חימוש והוצאות צבאיות גדולות, בתירוצים של מלחמה אידיאולוגית.

אבל הנימוק המשכנע ביותר בדבר הנחיצות של חיסול הקפיטליזם למען שלומו של המין האנושי, מצוי במקום אחר בספר, והוא בהחלט נימוק מתוצרת מרקס: אם הארגון החברתי של העבודה והידע (כלומר הטכנולוגיה) בכללותם מגבירים את כושר-הייצור באמצעות הפחתת העבודה הישירה – אפשר להסיק, שרמת החיים או יכולת הצריכה של כלל תושבי העולם תלך ותגדל. אולם התהליך הינו הפוך: ככל שמקורות העושר גדלים כך העוני מתגבר.

"... מדוע אפוא אין כיום לחמישה-עשר מיליון בני-אדם בארה"ב קורת גג נאותה ותזונה מספקת... המעמד הקפיטליסטי ניהל את החברה ניהול כושל. לנוכח העובדה שהאדם המודרני חי בעליבות רבה יותר מאיש המערות, ולנוכח העובדה שכוח הייצור שלו גדול פי אלף משל איש המערות – רק מסקנה אחת אפשרית: שהמעמד הקפיטליסטי ניהל את העניינים בצורה כושלת..." (עמ' 72).

הניהול הקפיטליסטי נכשל, וברור לג'ק שעל פי חוקי האבולוציה, הוא חייב להיות מוחלף על ידי ניהול טוב יותר שימציא מעמד העובדים. פשוט, משום שכדאי למעמד העובדים להמציא סדר חברתי כזה.

אבל ארעה תקלה היסטורית: את השלטון תפסה 'האוליגרכיה' אשר השליטה סדר חברתי חדש – סדר שחזק את הצבא והמדינה (אותו 'קפיטליזם מונופוליו'). המשטר החדש מנע משברי ביקוש והחניק אפשרות להתפתחותו של ניהול אלטרנטיבי ודמוקרטי. זהו הסוד של כישלון המהפכה – כישלון, שמהווה חידה להיסטוריונים ולפילוסופים של העתיד (ע"ע 12-13).

עקב הברזל מבטא את אכזבתם של המהפכנים בתחילת המאה-העשרים. הם התאכזבו מחוקי ההיסטוריה של מרקס, מתיאורית הערך שלו, ובעיקר מהתיאוריה של ההכרה המעמדית. כפועל יוצא, הם התאכזבו ממעמד הפועלים, מעסקניו הפוליטיים ומהתחזקות הסדר הקפיטליסטי. האכזבה גרמה לעיון-מחדש בתיאוריה ולהתארגנויות פוליטיות חדשות. אלו הצמיחו בעשרים השנים הבאות את הרפורמיזם, הקומוניזם, הסינדיקליזם והפאשיזם. ג'ק העדיף לדחות את המהפכה לעידן הרחוק.

ב- 1901 כתב ג'ק לידידו:

... הייתי שמח לחיות בסוציאליזם אך אני יודע שהסוציאליזם הוא שלב רחוק. אני יודע שהקפיטליזם חייב למצות את חייו. שהעולם חייב להיות מנוצל עד קצהו. שקודם חייב לפרוץ מאבק לחיים ולמוות בין המדינות, מאבק אכזרי ומתפשט [מלחמות עולמיות] שמעולם לא הכרנו. הייתי מעדיף להתעורר מחר במשטר סוציאליסטי, אבל אני יודע שזה לא יקרה...”

הפסימיזם הזה חוזר שלושים שנה מאוחר יותר אצל אנטוניו גרמשי שמסביר ב- *מחברות בית-הסוהר* את פשר ניצחון המיליציות של 'עקב הברזל' בגרסה האיטלקית: "... המשבר נעוץ בעובדה שהישן גווע והחדש אינו מסוגל לצמוח; ובמשטר ביניים זה צצים שפע של גילויים מורבידיים...”

כך גם סבור אוורהרד בעת שנוכח לדעת שמהפכת-הנגד שארגנה 'האוליגרכיה' בעזרת המיליציות, מביסה את הניצחון האלקטוראלי של הפועלים.

... אין טעם, אמר, הובסנו. עקב הברזל כאן. אני קיוויתי לניצחון בקלפי בדרכי שלום. טעיתי... מעט החירויות שנתרו בידינו ייגזלו. עקב הברזל ידרוך על פרצופינו. לא נותר לנו אלא לפנות למהפכה עקובה מדם של מעמד הפועלים...” (ע"ע 133-134).

עשר שנים לאחר מכן, קרוב למותו, חזר ג'ק לונדון על הנימה הפסימית הזאת. במכתב לבתו ג'ואן, הוא תיאר תמונת העולם רוויה אלימות ומרחץ דמים, אולי בהשפעת מלחמת-העולם הראשונה שהתחוללה באותה עת באירופה, מלחמה שחזה ב-*עקב הברזל*.

... הכל נראה כמעט חסר תקווה. אחרי שנים של עבודה ושל התפתחות, מצבם של האנשים רע כשהיה. המעמד השליט האיום מתכוון להיאחז ברכושו. אני צופה שנים על שנים של שפיכות דמים. אני רואה את מעמד האדונים שוכר צבא של רוצחים כדי לשמור על שעבודם ודיכויים של העובדים...”

מעבר לתמונת העולם החודרנית, *עקב הברזל* הוא בעל איכות ספרותית נדירה. סמוך לזמנו, נכתבה ספרות 'סוציאליט' לרוב – מאמיל זולה ועד לצ'רלס דיקנס. אולם אלה היו ספרים שנכתבו על ידי סופרים בורגניים ונקראו על ידי בורגנים. ג'ק לונדון היה פועל שבא ממעמד הפועלים, שכתב אגדות אשר נקראו בהתלהבות על ידי פועלים.

אם הייתה קיימת אי-פעם 'ספרות פרולטרית' שאינה מוכוונת מלמעלה – ג'ק לונדון היה אחד מנציגיה הבולטים.

כיום נדיר למצוא סוג כזה של סיפורים: ה'נראטיבים' וה'שיחים' ו'המדע הביקורתי' השתלטו על התודעה המהפכנית, ואילו את הפרולטריום חיסלו עקבי הברזל של בעלי התקשורת ההמונית.

שוק האגדות העממיות נשלט על ידי הוליווד וספיחיה; וגיבורי האגדות העממיות משרתים תמיד את הכוחות האנטי-מהפכניים. האוורהרדים פינו את הבמה לשוורצנגרים. עקב הברזל ניצח.